

Mór vagy akár Sükei Károly nevével találkozunk. Ráadásul minden alkalommal figyelmet bennünket a jegyzet, hogy hol találjuk meg e közismert nevek pár szavas jellemzését. A népszerű kiadványok bizonyára igénylik az ilyesfajta extenzitást, de forráskiadványokban csak a jegyzetelő kedv túláradásának tekinthetjük, ha minden alkalommal közlik velünk, hogy Mari azonos Szendrey Marival, Gyulai feleségével, hogy Julcsa Arany János lánya, s Gyulai anyja Gyulay Antalné, szül. Hajós Sára.

Tudjuk jól, apró szeplők ezek, s nem befolyásolják a gyűjtemény értékét és jelentőségét. Gyulai Pál levelezése a Fontes-sorozat egyik legizgalmasabb kötete, mert az egyének sorsa mellett azokat a politikai és irodalmi folyamatokat tükrözi, amelyek az elnyomatás

terhelt időszakában mentek végbe. A vonzások és változások e másfél évtizede hosszú időre megszabta állami és irodalmi életünk formáit. Olyan világnézetet és ízlést, olyan esztétikai gondolkodást munkált ki, amely végigkísérte az egész évszázadot, s hatott még az ellenzéki költőkre is. A 60-as évek polarizációja viszont azokat a szakadásokat készítette elő, amelyek átszabdalták a századvég közéletét, s kialakították az irodalmi frontok pozícióit. Gyulai levelezése éppoly jelentős dokumentuma e kornak, mint a korábban megjelent Erdélyi levelezés. Ez a tudat irányította a gyűjtő munkát, az anyag rendezését, a jegyzetek kissé felduzzasztott, de gondos és megbízható összeállítását.

Gyovás Kálmán

IRODALOM, FILOZÓFIA, NEVELÉS

Írták: Benedek Marcell, Erdődi József, Szende Aladár, Nyirő Lajos, Lengyel Dénes, Miklós Róbert, Nemeskürty István, Pálmai Kálmán, Szabolcsi Miklós, Sándor Pál, Zrinsky László, Kardos Lajos, Hermann Alice, Radnai Béla, Székely Endréné, Vág Ottó, Zibolen Endre, Faragó László, Bárczi Gusztáv, Gordos István, Szarka József, Szávai Nándor, Ibos Ferenc, Maróti Andor, Székely Béla. Bp. 1960. Minerva. 1031 l. (A kultúra világa)

Örömmel kell ezt a vállalkozást üdvözölnünk. Ilyen hatalmas méretű ismeretközlő mű, az emberi műveltség legfontosabb ágainak ilyen átfogó összefoglalása *A műveltség könyvtára* óta nem jelent meg magyar nyelven. *A műveltség könyvtárának* tizenkét kötete a maga idején (1905—1914) a polgári tudomány eredményeit foglalta össze népszerűsítő formában, kerek félszázaddal később *A kultúra világa* mai szocialista műveltségünk enciklopédikus bemutatására vállalkozik. Az öt vaskos kötet közül egy az irodalomra, filozófiára, neveléstudományra vonatkozó ismeretek főanyagát tartalmazza, két kötet a természettudomány és a technika korszerű eredményeit népszerűsíti, egy kötet a művészetekkel, egy pedig az emberiség földrajzával és történelmével foglalkozik. *A kultúra világa* tehát felöleli azt a tudásanyagot, amelyre a művelt és művelődni vágyó mai embernek szüksége van, hogy tájékozódjék olyan területeken is, amelyek sem szakmája, sem közvetlen érdeklődése szerint nem állnak hozzá közel. A vállalkozás korunk beláthatatlanná bővült műveltségének törzsanyagát foglalja össze a tudományos ismeretterjesztés mindenki számára hozzáférhető eszközeivel; ez szabja meg határait és jelentőségét.

A negyedik kötet, amely bennünket ezúttal közelebből érdekel, felerészben irodalommal, felerészben filozófiával és neveléstudománnyal foglalkozik.

Az irodalom tárgyalása rövid nyelvészeti bevezetéssel indul, s ennek elvileg helyes indokolása az, hogy az irodalom kifejező eszköze a nyelv. Amit tehát a kötet a nyelvről tartalmaz, annak csupán annyi a célja, hogy hozzájáruljon az irodalom helyesebb megértéséhez, az irodalom okozta gyönyörködés tudatosításához, hogy olyan eszközöket adjon az olvasó kezébe, amelyekkel könnyebben megközelítheti az irodalom formái oldalát, a kevésbé megfogható, a nehezebben értelmezhető. A nyelvészeti bevezetés ezért legfőképpen az irodalmi nyelvről szól (Szende Aladár), de sajnos, — általában nyelvteni megalapozás híján — kissé a levegőben lóg. A nyelvek eredetéről és csoportosításáról szóló, egyébként hasznos két megelőző kis fejezet (Erdődi József) csak igen lazán kapcsolódik a magyar irodalmi nyelv és stílus utána következő tárgyalásához, amely magukat a nyelvi és nyelvtani alapfogalmakat lényegében ismerteknek tételezi föl. Ilyen hatalmas terjedelmű könyvnel nehéznek látszik bővítést kívánni. De vajon nem tartozik-e hozzá a nemzeti kultúra világához a nemzeti nyelv szerkezetének és rendszerének bemutatása is? Vajon nem minden mélyebb irodalmi megértés feltétele az anyanyelv biztos és tudatos kezelése? Véleményünk szerint két fejezet hiányzik itt; az egyiknek nyelvünk leíró nyelvtanát kellene tartalmaznia, a másikkal — és ez még az előbbinél is fontosabb, bár

attól független nem lehet — a nyelvhelyesség alapproblémáira kellene az irodalmi nyelvvel kapcsolatban kiterjeszkednie. Nyelvi kulturánk sajnálatos elhanyagoltságának tünetét, a magyar irodalmi stílusnorma mindmáig kétséges voltának következményét kell látnunk abban, hogy a kötetben a nyelvtannak, nyelvtudománynak, nyelv művelésnek bővebb hely nem jutott. S bár igen örvendetes, hogy az irodalmi nyelvvel a bevezető fejezet (A magyar nyelvről) elsősorban stilisztikai szempontból foglalkozik, tárgyát nem eléggé egyszerre és együttesen közelíti meg nyelvi és irodalmi szempontokkal. Ha így történnék, mi szükség volna arra, hogy e bevezető stilisztikán kívül az irodalomelméleti fejezet (Benedek Marcell) még egyszer visszatérjen a stílus kérdésére, s miután a 31. lapon megtudtuk, hogy „Azt a módot, ahogyan az író a nyelv eszközeivel kifejezi mondanivalóját, *stílusnak* nevezzük” (mintha csak az írónak volna stílusa), a 126. lapon ugyanezt — más szerző szavaival — így olvassuk ismét: „Stílus az a jellemző, állandó mód, ahogy az író kifejezi magát”. A két stilisztikai rész közt annyi a különbség, hogy az első rendszerezőbb, nyelvtani kiindulása, a második irodalmibb és ennek következtében oldottabb, de lényegében mindkettő ugyanazokról a jelenségekről szól, mindkettő eléggé önkényes módon tárgyalja vagy nem tárgyalja a régi stilisztika által „alakzatoknak” nevezett stílusalkotásokat, a hangok jelentőségét a stílusban, a képet, hasonlatot, metaforát, az igék szerepét, de az olvasó e megkétszerezett és egymástól teljességgel elválasztott tárgyalás ellenére sem kap világos fogalmat sem a mai magyar irodalmi stílus történetének legfőbb mozzanatairól, sem a stílusalkotók valamiféle rendszeréről. Mivel csak egy magyar stílus van, bár népnyelvi, köznyelvi, irodalmi és más rétegeken — a stílusra vonatkozó tudnivalókat együtt és egyszerre kellene áttekinthetően és világosan bemutatni, azzal a komplex, nyelvészeti, társadalomtörténeti és irodalomesztétikai módszerrel, amelyről korszerű stilisztikai nem mondhat le. Az egyoldalú, ez esetben nyelvi megközelítés tévútra vezető voltára csak egy példát említnék. A 20. lapon a szerző Ilosvai Toldijának négy sorát hasonlítja össze Arany Toldijának két versszakával, s az utóbbinak óriási fölényéből azt a következtetést vonja le, hogy „a példa irodalmi nyelvünknek hallatlan fejlődését érzékelteti”. A szerző az irodalmi nyelv fejlődése címén dicséri Arany „rendkívül szemléletes és a lélektan aprólékos ismeretére valló ábrázolását”. A költői rangkülönbséget nem veszi számításba. Kérdés, ugyanarra az eredményre jutna-e, ha Balassi Bálintot hasonlítaná össze teszem azt Hazafi Verai Jánossal? Az irodalmi nyelv fejlődésére ajánlatosabb volna egyenlő esztétikai rangú

szövegeket választani, vagy olyan példákat, mint mondjuk a *Zrinyiász* és Arany János Zrinyi-modernizálása.

Az irodalomelméleti rész (Benedek Marcell) s stilisztikán kívül az irodalom általános jellemzésével foglalkozó fejezeteket, egy dióhéjnyi esztétikát, műfajelméletet, alkotás-lélektani fejtegetéseket és rövid verstant tartalmaz, — s mintegy kiegészítésül még egy fejezetet (Nyíró Lajos), mely a marxista irodalomelmélet alapfogalmaival: az irodalom társadalmi jellegével, a tükrözéssel, a típusalkotással és a szocialista realizmus módszerének elveivel, tehát az irodalmi valóságábrázolás kérdéseivel foglalkozik, igen világosan és logikus rendben. A többi elméleti rész fő érdeme, hogy az elvont problémákat is vonzó stílusban, világosan és könnyedén mutatja be, sok találó példával az egész világirodalom területéről. A problémakörök elvi felosztása azonban — ezt minden tisztelettel a kiváló szerző iránt meg kell jegyeznünk — olykor kétségeket támaszt. Itt elsősorban a műfajelméleti és *Az író munkájáról* szóló fejezetre gondolunk, amelyek között tárgyuk szempontjából nem érezzük elég élesnek a határvonalat; az utóbbiban ugyanis az alkotás-pszichológiai szempont olykor egészen háttérbe szorul és éppúgy a műfajok jellemzése kerül a mondani-való központjába, mint az előző, poétikai fejezetben. Így a líra, dráma, epika jellemzőiről több helyen is értesül az olvasó, ha nem is ellentmondásban, de mindenesetre egymást kiegészítő és így ugyanannak a dolognak tárgyalását olykor megismétlő formában, — bár a forma eleganciája s az anyag fölényesen biztos kezelése feledtet, sőt — amikor más összefüggésben tűnnek fel újra — igen tanulságosakká teszi az ismétlődéseket. Nagy kár, hogy az elméleti részek többsége és az irodalom és valóság viszonyával foglalkozó fejezet között bizonyos szemléletbeli eltérés is kifejezésre jut — talán az irodalom jelenségeinek megítélésében inkább individuális kiindulás és a határozottan megfogalmazott társadalmi szemlélet különbsége ez —, melyet a szerkesztés feladata lett volna kellőképpen áthidalni és összhangba hozni. Igen meggyőzően domborodik ki azonban az elméleti részek mindegyikéből az irodalom emberből kiinduló és embert ábrázoló humanus jellege, az irodalom emberformáló hivatása, a hit az irodalom nevelő erejében és felsőrendű erkölcsi feladataiban. A szerzők szárdéka, hogy az olvasóval megszerettség az irodalmat, hogy kulcsot adjanak a kezébe megértéséhez, hogy megtanítsák megkülönböztetni a jó irodalmat a rossztól, az igazi értéket az álértéktől.

Az elméleti fejezeteket a történetiek követik, a világirodalom története és a magyar irodalomé, körülbelül egyforma terjedelemben.

A világirodalom vázlatos áttekintése (Benecdek Marcell) tulajdonképpen az európai irodalom története, amelybe a keleti irodalmak — igen helyesen, de sajnos csak egyik-másik — ott kapcsolódnak be, ahol az európai irodalom történetében ténylegesen feltűntek. A világirodalom felmérhetetlen anyagát ilyen szűk keretbe szorítani valóságos művészet volt, biztos tudás, fölényes áttekintés és anyagkezelés kellett hozzá. Méltatlan volna felsorolnunk, mit *nem* talál meg az olvasó a világirodalomban — hiszen ennek tudatában van a szerző is (165—166. lap) —, például a kínai irodalmat. De mivel ez egyúttal hangsúly kérdése, azt gondoljuk, a következő kiadásban a kínai irodalomnak mégis csak helyet kellene szorítani *A két utolsó emberöltő* című fejezetben. Más hiányokra nem illendő kitérnünk, hiszen a szerző adott keretben dolgozott, s aligha tudnánk rövidre fogott plasztikus összefoglalásai közül olyant kiemelni, amelynek terjedelmét sokallnók. Ha azonban bővítésre kerülhetne a sor, általában az utolsó fejezet terjedelmének növelését kellene javasolnunk.

Annál is inkább, mivel a magyar irodalom-történeti részek aránya egészen eltolódott a huszadik század javára. A régebbi magyar irodalom egész története (Lengyel Dénes, Miklós Róbert, Nemeskürty István és Pálmai Kálmán munkája) összesen 82 lap terjedelmű, a XX. század (Szabolcsi Miklós) egymaga 92. A régebbi magyar irodalom jól tagolt, a legújabb kutatásokat is felhasználó, világos bemutatásával — úgy érezzük — nem kell bővebben foglalkoznunk, — s szerény bírálatul is csak annyit jegyeznénk meg róla, hogy Eötvös József is megérdemelt volna benne egy külön alfejezetet, ha Kemény Zsigmondnak vagy Tolnai Lajosnak jutott. A XX. századi magyar irodalom azonban a kötet legnagyobb újdonsága: a felszabadulás óta e korszak ilyen terjedelmű, nyilvánosságának szánt összefoglalása még nem jelent meg. A szerző biztos tárgyismerettel és az előmunkálatokat alkotó módon felhasználva tájékozik a sokfelé ágazó és a történeti távlat hiányában még nehezen áttekinthető anyagban. Különös érdeklődést kelt a két világháború közötti magyar irodalom irányainak és törekvéseinek feltárásával. Mint előszavában megmondja, a szomszédos államok magyar irodalmával nem foglalkozik, bár az ottani írók jelentősebb része azért belefér felosztásának kereteibe. Mindazonáltal a két világháború közötti magyar irodalom teljes képen feltűnik különösen az erdélyi, de még a szlovákiai magyar irodalom bemutatásának hiánya is. A mai magyar olvasók közül sokan jól emlékeznek még az Erdélyi Szépművés Céh Magyarországon nagyon is elterjedt és népszerű kiadványaira — s így egy némely, emlékekben még élő író

nevét hiába keresik az érintett negyedszázad irodalmának történetében (pl. Reményik Sándor, Makkai Sándor), pedig ezeket egyáltalán nem ártana a maguk megérdemelt helyére állítani. De a fejezet elsősorban eszméret érdemel, nem aprólékos bírálatot.

A magyar irodalom két világháború közötti korszakának bemutatását a szerző a konzervatívokkal kezdi — s bár a fejezet rövid, megérteni belőle a Horthy-rendszer irodalompolitikájának lényegét. Csupa olyan név szerepel benne, amely a két világháború közötti legnagyobb példányszámú magyar szépirodalmi könyvek címlapján volt olvasható. Közülük a szerző néhánytalán túlságosan is kesztyűs kézzel bánik: Tormay Cecília, Gulácsy Irén, de még Mécs László is — véleményünk szerint — több kárt okozott a maga idején, mint amennyi bírálat éri őket ebben a fejezetben. *A Nyugat és köre* világosan és meggyőzően mutatja be az egykor irodalmunk fővonalában álló irány elsekélyesedését és hanyatlását: képviselőinek ragaszkodása a polgárság eszményeihez akarva-akaratlanul is legtöbbjüket konformistává tette a Horthy-rendszer idején, bár eredeti nagy tehetségek továbbra is voltak közöttük. A szerző objektíve méri fel jelentőségüket és útjukat, rövid íróportréiban plasztikus jellemzi munkásságukat, közülük Szabó Lőrincé kiemelkedően jól sikerült. Viszont a kategorizálás bizonyos nehézségére mutat, hogy Móra Ferenc is a Nyugat köréről szóló fejezetben kap helyet. A már említett két kategóriába a polgári irodalom kerül: a szerző a két világháború közötti irodalom jellemzésére még kettőt állít föl a parasztság és a munkásság osztályalapján: a „népi” írók és az 1919 után forradalmi irodalom kategóriáját. A „népi” mozgalom helyének és jelentőségének megállapításában a szerző ideológiailag biztosan mozog, de olykor bizonyos meglepetéssel is szolgál. Elsősorban meglepő Pap Károly besorolása a „népiek” közé, s portréjából sem derül ki az, miért mozog velük „egyazon eszmekörben”. — Ugyancsak mindjárt feltűnik, hogy Darvas József nevét nem olvashatjuk a „népi” íróké között, holott nemcsak indulása, hanem pályája jelentős része is hozzájuk köti, bár kétségtelen, hogy közöttük már a 30-as évek végétől kezdve a következetes, marxista eszmeiséget képviselte. Ezért nem vitás, hogy beletartozik a *forradalmi irodalom* kategóriájába, de stílusa, problematikája és elsősorban a korszakban elfoglalt helye nehezen engedik annyira elválasztani a „népiektől”, mint ahogy a szerző tette, a *két világháború között*. E néhány kiragadott példa is azt látszik bizonyítani — ami a korszak részletesebb és nagyobb tudományos apparátussal történő feldolgozása esetén természetes, is lesz —, hogy disztintívabb, az össze-

foglaló kategóriákon belül még tovább finomított osztályozásra van szükség.

Imponálóan sorakozik fel végül az 1919 utáni forradalmi irodalom képviselőinek névsora — emigránsok, szomszédos állambeliek és itthoniak, akiknek élen a korszak legnagyobb egyénisége, József Attila áll. A szerző ebben a ma már irodalomtörténeti anyagban még a többenél is otthonosabban, mozog s itt nyújtja az olvasónak a legtöbb új, eddig alig ismert tudnivalót. Az illegálisan megjelenő, vagy terjesztésükben akadályozott, többnyire hamar betiltott folyóiratok, itthon és az emigrációban, a nehéz körülmények között alkotó, elnyomott, félreállított vagy külföldre kényszerített írók, — ők érelték a jövő magyar irodalmát, amely elé a felszabadulással tárult végül a szabad fejlődés lehetősége. A szerző érdeme, hogy meggyőz arról: a két világháború közötti magyar irodalomnak — bár akkor ez alig látszott — a forradalmi irodalom volt a fővonala, mert eszméiig szilárdan ez vágta az utat a jövő felé. Sajnáljuk, hogy a jövő — a jelen — bemutatására ezúttal nem vállalkozott (hiszen határvonal itt is kínálkozott volna), de reméljük, nem marad soká adó-sunk vele.

*

A kötet további részei a filozófiatörténet és a neveléstudomány vázlatá elkülönülnek az előzőktől is, egymástól is. A filozófiai rész (Sándor Pál a szerkesztője) felvázolja a filozófiai gondolkodás fejlődését az ókori kelet bölcselététől máig — általában könnyen érthető módon, bár olykor a kényszerű rövidség miatt kissé somszáman. Különösen áll ez az utolsó, a polgári filozófia válságát tárgyaló fejezetre, ahol a szükséges és helyes bírálat sokszor homályba hagyja magát a megbírált tárgyat. Pedig éppen ugyanezen a részleten belül állíthatók példának az együttes bemutatásra és a bírálatra a magyar „katedrafilozófusokkal” foglalkozó lapok. A filozófiatörténet a legnagyobb teret a feltörekvő polgárság filozófiájának ismertetésére fordítja, a marxizmus filozófiai forradalmának aránylag kevesebb hely jut, bár kétségtelen, hogy ez a legvilágosabban, szöges gonddal kidolgozott fejezet az egész filozófiai résznek így is a leginformatívabb, szép részlete. Igen helyeselhető, hogy itt is — mint lehetőleg mindenütt — sohasem fedkeznek meg a szerzők a bölcsélet magyarországi művelőiről. A marxizmus-leninizmus utáni lapok viszont nem eléggé győznek meg arról a (718. lapon kimondott) kétségtelen tényről, hogy az utolsó száz év polgári filozófiája lényegében nem egyéb nyílt vagy leplezett harcnál a marxizmus ellen. A következő kiadásban — meggyőződésünk szerint — mind a marxizmus bemutatását, mind az utolsó

fejezetet bővíteni kellene (esetleg korábbiak rovására), és a polgári gondolkodás válságát úgy bemutatni, hogy a fenti tétel minél szemléletesebbé váljék.

A neveléstudományi rész — már gyakorlatiasabb természeténél fogva is — nem állítja és nem is állíthatja központba a neveléstörténetet; ezt csak egy rövid fejezet tárgyalja s csak a nevelési cél történeti változásai szempontjából (Székely Endréné). Szép és logikus a lélektan alapfogalmainak bemutatása (Kardos Lajos), igen hasznos útmutatást is nyújthat az olvasónak a gyermeklélektan vázlatá (Hermann Alice) és a lélektan pedagógiai alkalmazása (Radnai Béla). A neveléstudomány elvi kérdéseit tárgyaló rövid fejezet után (Hermann Alice) a nevelési intézmények bemutatása következik az óvodától (Vág Ottó) és az iskolarendszer logikus vázlatától (Zibolen Endre) a modern pedagógiai törekvésekig (Faragó László) és a gyógyító nevelés problematikájáig (Bárczi Gusztáv). Ezután a nevelés időszzerű kérdéseinek rövid prezentálása következik: a politéchnikai képzése (Gordos István), a szocialista nevelés módszerei (Szarka József), az erkölcsi nevelés problémái (Szávai Nándor) és az iskolán kívüli nevelése és képzése (Ibos Ferenc és Maróti Andor). A neveléstudományi részt érdekes szemelvénygyűjtemény zárja le (Székely Béla), mely — úgy gondoljuk — példát ad arra, hogy ugyanezt a filozófiai részben is meg lehetne valósítani. A pedagógiai rész sok hasznos elvi fejeletet ad a nevelés mai problémáira, hogy csak egyet említsék: az iskolai oktatás és a munka összekapcsolásának társadalmunk széles rétegeit érdeklő kérdésére is, világossá téve, hogy a régi munkaiskola a munkához koordinált oktatást rendszertelenné (és így rendszeres ismeretek közlésére alkalmatlanná) tette, míg az új iskolareform az oktatáshoz rendeli a termelőmunkát, az oktatás szisztematikusságát nem zavarja, de érvényre juttatja a termelőmunka gyakorlati és erkölcsi hasznát is és hozzájárul a személyiség sokoldalú kibontakoztatásához (880., valamint 907—913. lapok).

*

Még néhány megjegyzésünk volna a kötet általános szerkesztési elveire: az egyik tipográfiai, a másik bibliográfiai, a harmadik a mutatókra vonatkozik.

A kötet legnagyobb része, az irodalomtörténeti és a filozófiai elsősorban, nevekhez kapcsolódó portrékból épül föl. A nevek azonban sehol sem térnek el a tipográfiaiilag a szövegtől: megtalálásuk, főleg ahol nem szakasz elején állnak, nehézséget okoz. Ezen a következő kiadásban változtatni kellene, legalább azon a helyen, ahol egy-egy író, filozófus bemutatása következik.

Bibliográfiát (a felhasznált és ajánlott irodalom jegyzékét) csak a filozófiai részhez csatolta a szerkesztés. Nem szükséges bővebben indokolni, mennyire megemelné a kötet használhatóságát és tájékoztató jellegét, ha az irodalmi és neveléstudományi részek is kiegészülnének válogatott és a kérdések további tanulmányozására alkalmas és segítséget adó bibliográfiával.

Ilyen hatalmas, enciklopedikus mű lelke a mutató. A kötet végén azonban csak névmutatót találunk, tárgymutatót nem. A tartalomjegyzék nem pótolhatja ezt. A fogalmak ekkora tömegében tárgymutató nélkül sem tájékozódni nem lehet, sem magát a kötetet nem tudjuk utánanézésre kellő haszonnal fölhasználni, ha valamilyen fogalmat, intézményt, irányt, műfajt stb. keresünk benne. Javasoljuk, hogy a következő kiadás tartalmazzon minél részletesebb tárgymutatót is — de nem három, hanem egyet. A jelenlegi hármas névmutató — külön az irodalomé, a filozófiáé és a neveléstudományé — zavaró. Megértjük, ha a különböző tudományok képviselői a maguk területének sajátos szempontjait védve nem szándékoznak anyagukat más tudományterületével összevegyíteni. De az olvasó szempontjából közbombos az, hogy pl. Eötvös Józsefre az egyik mutató mint íróra, a másik mint bölcselőre, a harmadik pedig mint nevelőre utal — ő Eötvös Józsefet keresi, akinek munkásságában egyébként valóban nem vált szét e három terület, hanem nagyon is egységesen jelentkező szépirodalmi, bölcséleti vagy nevelésméleti és neveléspolitikai műveiben egyaránt. Nem volna helyesebb, ha a mutató is együttesen dokumentálná többirányú jelentős tevékeny-

ségét? Szerb Antal nevével az irodalomban (482. lap) és a filozófiában (730. lap) találkozzunk — mégpedig olyanformán, hogy e két előfordulás nagyonis szorosan egészíti ki egymást. Hány olvasó akad majd, aki Szerb Antal nevét a filozófusok között is keresni fogja? Nem volna helyesebb, ha a közös mutatóban csak egyszer szerepelne, de ott valamennyi előfordulási helyével? Vagy hogy még egy példát mondjunk, egy még ma is „izgató” nevet: Sigmund Freudét. A neveléstudományi rész mutatójában (amelyhez a pszichológia is tartozik), s ahol ezért az olvasó valószínűleg keresné, nem találja meg. Viszont megleli a filozófiában és még többször az irodalmi mutatóban, olyan helyeken, ahol jogos és indokolt, hogy találkozzék vele —, de mennyivel racionálisabb, az olvasó dőlgá mennyivel egyszerűbb volna, ha csak egy helyen kellene keresnie. Nem soroljuk tovább a példákat a maraxizmus klasszikusainak nevével, amelyek természetesen mindhárom mutatóban szerepelnek, ámde nem háromféle értelemben, hanem minden modern tudomány közös alapelveinek megfogalmazóiként!

A kiadó, a szerkesztő, a lektorok, a szerzők nagy érdemet szereztek, hogy ezt a tudománynépszerűsítés terén régóta hiányzó, valóban hézagpótló kötetet és az egész sorozatot létrehozták. Komoly segítséget nyújtottak vele szocialista szellemű műveltségünk további terjesztésére és emelésére. Megjegyzéseink célja ezért elsősorban az, hogy hozzájáruljunk az esetleges következő kiadások hasznosságának és használhatóságának fokozásához.

Vajda György Mihály

A „CODICES HUNGARICI” SOROZATRÓL

Példák Könyve 1510. Hasonmás és kritikai szövegkiadás. Jegyzetekkel és tanulmánnyal kísérve közzéteszi Bognár András és Levárdy Ferenc. Bp. 1960. Akadémiai K. 305. I. (Codices Hungarici IV.) — Birk-kódex 1474. Az emlék hasonmása, betűhú olvasata és latin megfelelője. Bevezetéssel ellátva közzéteszi Pusztai István. Bp. 1960. Akadémiai K. 81 I. (Codices Hungarici V.)

Nyelvemlékeink korszerű, a tudományos igényeket minden tekintetben kielégítő közzététele régi, meg-megújuló óhaj, mely azonban 1838 óta mindeddig nem vált maradéktalanul valóra. Ennek a feladatnak egyedül a *Codices Hungarici* sorozat felelhet meg, mely hosszabb szünet után az elmúlt évben gyors egymásutánban két magyar kódex kritikai kiadásával örvendeztetett meg bennünket.

A korábbi sikertelen kezdeményezések egyik fő oka — az anyagiakon kívül — kétségtelenül technikai jellegű volt: kódexszövegeket egyszerű nyomdai eljárással nem lehet

kiemelni kéziratosságukból, szemben más, újabbkori kéziratokkal, mert elvesztik mindazokat a sajátosságaikat (a bekötési táblák kivitelezése, díszítése, a fasciculuskötésmódja, a papír minősége és vízjegyei, a helyesírás és az írásforma jellegzetességei, a rövidítések típusai, a leíró kéz vagy kezek megállapítása, a tinta színe stb.), melyek korhatározó jelentőségűek lehetnek, vagy támpontot adhatnak a szerzőség megállapítására is.

Amikor Döbrentei Gábor, a Magyar Tudós Társaság égisze alatt megkezdte őt kötetig